

LUND UNIVERSITY

Djur med arkeologiska perspektiv

Jennbert, Kristina

Published in:
Fynd

2023

Document Version:
Förlagets slutgiltiga version

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

Jennbert, K. (2023). Djur med arkeologiska perspektiv. *Fynd*, 2021, 6-11.

Total number of authors:

1

General rights

Unless other specific re-use rights are stated the following general rights apply:

Copyright and moral rights for the publications made accessible in the public portal are retained by the authors and/or other copyright owners and it is a condition of accessing publications that users recognise and abide by the legal requirements associated with these rights.

- Users may download and print one copy of any publication from the public portal for the purpose of private study or research.
- You may not further distribute the material or use it for any profit-making activity or commercial gain
- You may freely distribute the URL identifying the publication in the public portal

Read more about Creative commons licenses: <https://creativecommons.org/licenses/>

Take down policy

If you believe that this document breaches copyright please contact us providing details, and we will remove access to the work immediately and investigate your claim.

LUND UNIVERSITY

PO Box 117
221 00 Lund
+46 46-222 00 00

Djur med arkeologiska perspektiv

Kristina Jennbert

Professor emerita i arkeologi vid Lunds universitet

Arkeologins långa tidsperspektiv ger oss möjligheter att urskilja hur djurvärlden har varit sammansatt under tusentals år. Vi får också en kunskap om djurens betydelse för människor och samhällen under olika tidsperioder. Människor, domesticerade såväl som vilda djur var alla aktörer på boplatser och gården, i staden och ute i landskapet. Artiklarna i detta nummer av *Fynd* ger oss några inblickar om djuren från några tidsperioder utifrån ett varierat källmaterial. Materialet har kommit fram genom undersökningar av olika platser och områden främst i västra Sverige. Artiklarna tar upp olika sorters djur bland annat hund, bäver, fisk, rovfågel, häst och höns.

Kenth Lärk ger i sin artikel *Människans bästa vän sedan många tusen år* en inblick i hundens historia genom att beskriva ett urval hundfynd från olika förhistoriska perioder. Som det äldsta domesticerade djuret har arkeologer funnit hunden i alla möjliga sammanhang, på boplatser, i gravar och i våtmarker. Olika hundtyper har funnits under alla tider och det verkar som om avel av hundar skett kontinuerligt. Genom avel har man kunnat förstärka någon av hundens förmågor så att hunden anpassats till olika sorters arbete. De känslomässiga banden mellan människan och hunden är grunden för samförståndet och samarbetet mellan dem. Hunden har sedan urminnes tider använts vid jakt

och för att spåra vilt. Den har vaktat eller vallat boskap. Den har fungerat som draghund och slädhund, vakt-hund och kamphund. Det är inte så märkligt att hunden blivit det sällskapsdjur som den är idag.

I sin artikel inleder Kenth Lärk med hur arkeologen och osteologen Agneta Arnesson Westerdahl berättar om sin upplevelse när hon grävde fram det äldsta hundfyndet i Sverige på Almeöudden i Hornborgasjön. Hennes beskrivning ger oss information om själva fyndet som annars inte skulle ha kommit fram i en arkeologisk rapport. Den tegelröda ockran som var ingniden på hunden fanns i sådan riklig mängd att den färgade hennes händer. Bilden av hur hunden hade blivit gravlagd träder tydligt fram och omsorgen om hunden tyder på den betydde mycket för någon människa.

Betydelsen av arkeologens roll kommer också fram i Tommy Anderssons båda artiklar. Han visar sitt engagemang för hur man genom att använda olika dokumentationstekniker kan upptäcka nya bilder på bronsålderns hällristningsytor. Sådant som man tidigare inte kunnat ana.

I artikeln *Fiskar på hällristningar* upptäcker han genom *frottage* unika

fiskframställningar i skrovet på en båt eller ristats in på en bergshäll i Tanums socken. Fiskarna var utsparade, inte inhuggna i hällen, utan upphöjda i relief mot det i hällen inhuggna båtskrovet. Båtmotiven får möjligen en helt annan innebörd och det ger glädjande nog helt nya dimensioner till att tolka hällristningar i framtiden. I artikeln *Hogdal – hästarnas dal* ger Tommy Andersson ytterligare ett gott exempel på att närstudier av hällristningsbilder ger oss mer upplysningar. Han visar att nattbelysning av några ristningar av hästar ger oss en betydligt bredare kunskap om hästarnas olika funktioner än den vi hade tidigare. Upptäckten av en grunt huggen hästfigur med en fotklamp överst på en välkänd hällristning i Hogdals socken i norra Bohuslän tyder på att hästen i det här sammanhanget varit ett kontrollerat djur. I Hogdal finner han också andra typer av hällristningar av hästar. På en närliggande ristning rider en ryttare barbacka och där finns också en bild på en hingst-hetsning. Är det kanske som Tommy Andersson inledningsvis frågar sig att olika områden har sina särdrag och att i vissa områden har man betonat vissa djurarter eller andra företeelser? Är

det kanske så att Hogdal var en hästar-nas dal, som titeln på artikeln antyder?

En angelägen uppgift för arkeologin är att bygga vidare på de resultat som finns från tidigare arkeologiska undersökningar. De insamlade materialen i museimagasinen är stommen i den arkeologiska kunskapen. Den stora mängden analysrapporter från arkeologiska undersökningar utgör en lika stor potential till kunskap. Det visar Leif Häggström i sin artikel *Jakt i halländsk förhistoria* där han valt att betona jaktens betydelse under olika tidsperioder. Hans systematiska sammanställningar av undersökta arkeologiska och osteologiska material ger en bra grund för att kunna överblicka fyndmaterialet så att det kan användas i forskningsfrågor av olika slag. Han berättar om hur gamla material på nytt blir aktuella med nya frågor utifrån några exempel från den halländska arkeologin.

Ett exempel är säl- och valjakt från den gropkeramiska jaktstationen Gröninge strax utanför Kungsbacka där han beskriver jaktformerna för de olika havsdjuren som osteologen Johannes Lepiksaar funnit i det utgrävda benmaterialet. Det fanns vitnosdelfin, tumlare, vikare, knobbsäl, gråsäl och

grönlandssäl. Artlistan ger inte enbart material till att diskutera stenålderns havsjakt utan den ger också en betydelsefull resonans till förekomsten av sälararter i området idag, vilket är en viktig information i dagens debatt om havsmiljö och klimat. Genom ett helt annat exempel ur den halländska arkeologin visar Leif Häggström att viltjakt kan beläggas osteologiskt från den yngre järnåldern. Han lyfter fram jakt av småvilt och storvilt på järnåldersplatsen i Slöinge utanför Falkenberg och på boplatsen på Varla-platån i Kungsbacka. Det är intressanta uppgifter eftersom man annars sällan finner belägg för denna typ av jakt på högstatusgårdar från yngre järnåldern.

Tove Hjørungdal diskuterar i sin artikel *Arkeologiska landskap med bäver* fynd av bäver från olika tidsperioder och arkeologiska sammanhang i västra Sverige. Hennes forskning visar att bävern på olika sätt haft en betydelse för människor och landskapets våtmarker. Bävern har många gånger blivit bortglömd i den arkeologiska forskningen och Hjørungdal menar att djuret borde få en mer synlig plats i arkeologernas analyser och tolkningar.

Annelie Nitenberg ger i sin artikel en sammanställning av sina resultat från den arkeologiska undersökningen av Kungshögen i Sunnerby på Kållandsö. I sin artikel *Vendeltidens djur i hög och smycke* sammanfattar hon sina analyser av denna vendeltida storhög från 600-talet. En stor mängd djur av olika arter och föremål kremerades tillsammans med två män för att sedan övertäckas av ett stort röse med en mantel av jord och grästorv. Det är ett oerhört stort antal arter som lagts på bålet. Sammanlagt finns drygt 45 djur med inte mindre än 20 hundar, gårdsdjur samt rovfåglar och fiskar. Kompositionen av djurarter och det rika och exklusiva föremålsmaterialet vittnar om att gravhögen tillhörde den översta sociala eliten. Hundarna av olika typer och storlekar, från dvärghundar till stora jakthundar, tillsammans med rovfågeln och hästarna leder fram till tolkningen av att falkenering varit en viktig jaktform. Ser man till förekomsten av alla djur och föremålen med djuravbildningar blir slutsatsen att djuren spelade en mycket stor roll i människornas värld. Annelie Nitenbergs undersökning ger oss en ny bild av den vendeltida elitens gravskick i västra Sverige. Den vi-

sar att den sociala eliten på Kållandsö i Väneren var en del av den politiska geografin i Skandinavien och norra Europa. Liksom i dessa områden gav hundarna, hästarna, gårdsdjuren, rovfågeln och falkenering samhällets toppskikt både makt och prestige.

Martina Hjertmans artikel *Wilsefarande höns och bortkomna kalkoner: ett fågelperspektiv på 1700- och 1800-talens Göteborg* sprudlar av berättelser om fjäderfåhållningen i Göteborg från senare delen av 1700-talet och under 1800-talet. Berättelserna är hämtade från den tidens, nu digitaliserade göteborgska tidningar, notiser om förlorade och upphittade fåglar. En slutsats är att det fanns flera olika fjäderfätyper i staden. En annan slutsats är att tamfågeln i den urbana miljön rörde sig fritt i innerstaden. Studien av fjäderfåhållningen ger ett fräscht och nytt inlägg i den sociala miljön i den moderna staden, då urbana och rurala förhållnings-sätt till tamfågeln bryts och där den lokala tidningen hjälper stadsborna att kommunicera.

De arkeologiska kontexterna tillsammans med de osteologiska analyserna i kombination med skriftliga be-lägg eller enbart utifrån skriftliga källor

formar ett dynamiskt forskningsfält. Artikelförfattarna utgår från olika typer av källmaterial och de använder sig av olika metoder för att studera djuren i sina olika arkeologiska sammanhang. Det är ett varierat källmaterial som står till förfogande; djurbensfynd på boplatser och i gravar, djurframställningar på hällristningar och på föremål samt notiser från historiska dagstidningar. Det är inte svårt att finna djuren, de finns i de flesta arkeologiska kontexter under den förhistoriska, tidigmoderna och moderna tiden.

Forskningen om djur i det förflutna visar att djuren i vissa sammanhang hade praktiska funktioner, men i andra hade de också symboliska värden. För människan var djuren betydelsefulla på många olika sätt och de ingick i vardagslivet på gårdar, byar och städer. Under den förhistoriska tiden var djuren också betydelsefulla i samband med död och begravning liksom vid rituella ceremonier på gården och ute i landskapet.

Djur behandlades på olika sätt beroende på människans behov men också till hur människan har relaterat djuren till sig själv. Sågs de som mat och arbetsdjur? Hur var de känslomässiga banden? Fanns sällskapsdjur? Hade

vissa människor och vissa djur större värde än andra människor och djur? Frågorna har inga enkla svar. Ibland visar de arkeologiska fyndsammanhangen att det fanns nära relationer mellan människan och djuret. Flera exempel på detta lyfter Nitenberg fram i sin artikel om Kungshögen. Djuren i gravarna är ett av dessa exempel där de gravlagda djuren spelat en viktig roll för de gravlagda människorna. Ett annat exempel är rovfågeln som är nyckelaktören i jakten, men den kontrolleras av falkeneraren i det ögonblick då falkeneraren tjudrar fågeln vid sin läderhandske och därmed håller den i fångenskap. Djurens perspektiv är också betydelsefulla vad gäller relationen mellan människa och djur när vi placerar dem i ett arkeologiskt sammanhang. Våra tolkningar bottenar annars oftast i att vi ser dem utifrån människans behov och känslor.

Artiklarna i detta nummer av Fynd handlar på olika sätt om djur. Det arkeologiska materialet visar att människans relationer till djuren är tidsbundna och kulturspecifika. Vi kan förmoda att attityder till djuren är relaterade till deras praktiska nytta. Omvårdnaden om djur spelar också

på ett eller annat sätt en roll för relationerna mellan människan och djuren. Inte bara gårdens djur, utan även viltpopulationer behöver omvårdnad för att en jakt skall vara hållbar i längden. Själva domesticeringen av djur och att hålla husdjur kräver kunskap och kontinuerliga arbetsinsatser. Frågan är om inte detta tidskrävande arbete medfört att det snarare är människan som blivit domesticerad av djuren istället för tvärtom.

Genom den arkeologiska metoden får vi perspektiv på hur man uppfattade djuren och naturen förr i tiden. Vi får möjligheter att se på djurens olika roller. Man har jagat och fångat djur, avbildat och begravt vissa av dem. Relationerna mellan människor och djur är aldrig självklara och beror på djurens praktiska nytta och deras mentala egenskaper och symboliska värden.

2021

FYND

TIDSKRIFT FÖR GÖTEBORGS STADSMUSEUM OCH FORNMINNESFÖRENINGEN I GÖTEBORG

FRÅN FORNTIDENS VILT TILL 1700-TALET'S FJÄDERFÄN

GÖTEBORGS
STADSMUSEUM

FORNMINNES
FÖRENINGEN

I GÖTEBORG